

соціальних потрясінь. Та ми не можемо виключати й іншого: результат міг бути метою сам по собі, коли доля людини просто не бралася до уваги, як то іноді буває й у наш час у дитячому спорті; як не можемо виключати й іншого – ці виконавці тривалий час були окрасою сцени. У будь-якому разі, аргументовану й переконливу відповідь можна буде одержати лише внаслідок співпраці фахівців різних галузей знань, в результаті комплексних досліджень із застосуванням методів моделювання.

Оцінюючи роботу Глухівської співацької школи, найчастіше згадують про діяльність випускників, імена яких увічнені в історії. Це – дипломати Брилевський і Новицький (випуск 1732 р.), бандурист Г. Любисток, художник А. Лосенко, співаки Ю. Кричевський, П. Федоров, П. Русакович, Ф. Петров, композитори зі світовою славою М. Березовський та Д. Бортнянський. Менше звертають увагу на іншу сферу – позитивний вплив на побутову та професійну музичну культуру. До столиці потрапляла частина випускників, решта ж, повернувшись додому, не поривала з музикою, адже барокова культура, яка стала не лише мистецьким, а й загальнокультурним явищем, прагнула до карнавалізації, поєднання непоєданого, пишності й простоти, символізму й реалізму. Тому запит на професіоналів стабільно був високим. Вони продовжували свою діяльність у багатьох сферах: працювали регентами, викладачами, акторами, високопрофесійними півчима тощо. Їхня творчість справляла начиний вплив на духовне життя народу протягом тривалого часу.

Посилання

1. Белашов В. На зламі тисячоліть: історико-краєзнавчий нарис / В. Белашов, С. Жукова та ін. – Суми: «АС – Медіа», 2002. – 96 с.
2. Белашов В.І. Глухів – столиця гетьманської і Лівобережної України / В.І. Белашов. – Глухів: ГДПІ, 1996. – 216 с.
3. Буряк М. Творець «Креонта» і «Алкіда» / М. Буряк. – Народна трибуна. – № 61. – 16.04.1991.
4. Вечерський В., Белашов В. Глухів / В. Вечерський, В. Белашов. – К.: Абрис. 2003. – 168 с.
5. Ільїн О. Трагічна доля співаків / О. Ільїн. – Глухівщина. – № 79. – 25.10.1995.
6. Історія української музики. В 6 т. / АН УРСР. Ін-т мист-ва, фолькл. та етногр. ім. М.Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 1989. – Т. 1, 1989. – 448 с.
7. Колесникова Л. Проблема фахової компетентності педагога в соціокультурних реаліях інформаційного суспільства / Л. Колесникова // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: зб. наук. праць. Випуск 21. – Глухів, 2012. – С. 112–117.
8. Локашенко Г. Колиця духовної культури / Г. Локашенко. – Ленінська правда. – № 65. – 02.04.1988.
9. Скотний В.Г. Модуси взаємодії раціонального та ірраціонального в сучасній системі освіти в Україні / В.Г. Скотний // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Людина – світ – культура» (20–21 квітня 2004 р., Київ). – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – С. 935–936.
10. Українська культура: історія і сучасність: Навч. посібник / За ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – 456 с.

11. Як виникла і створювалась співацька школа: свідчать архіви // Народна трибуна – №78–79. – 21.10.1995.

Кислая С.В. Становление системы музыкального образования в Украине

В статье проанализированы процессы формирования системы музыкального образования в Украине, начиная с времён Средневековья (Киевская Русь). Особое внимание уделено процессам, происходившим в период казацкого барокко. Здесь акцент сделан на деятельности Глуховской певческой школы.

Ключевые слова: система образования, музыкальное образование, профессионализм, казацкое барокко, Глуховская певческая школа.

Kysla S.V. Formation of the system of musical education in Ukraine

The processes of forming the system of musical education in Ukraine beginning from the Middle Ages (Kievan Rus) are analyzed in the article. Special attention is given to the processes that took place during the Cossack Baroque - here the emphasis is on the activities of singing school of Hlukhiv.

Key words: education, music education, professionalism, Cossack Baroque, singing school of Hlukhiv. Formation of the system of musical education in Ukraine.

02.04.2014 р.

УДК 94 (474.51)+904:72 «175»

I.M. Ігнатенко

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ФОРТЕЦІ. НОВИЙ ДОКУМЕНТ СЕРЕДИНИ XVIII СТ.

У статті викладена доповідна російського інженерного офіцера про конфлікт між інженерною командою та громадою міста Чернігова з приводу заборони на приватне будівництво поблизу укріплень фортеці.

Ключові слова: Чернігів, Глухів, фортеця, полкова канцелярія, інженерна команда.

В архіві Санкт-Петербурзького музею історії артилерії, інженерних військ та військ зв'язку автором статті був виявлений документ «О Черниговской крепости. 1757–1758 гг.» (ф. 2, оп. ШГФ, спр. 1301, 6 арк), який торкається певних сторінок історії Чернігівської фортеці. Документ написаний на папері рожевого кольору із водяними знаками. Почерк видає людину грамотну і водночас енергійну, звичай перші літери слова виведені красиво, а закінчення перетворюються у суцільні завитки. Автор статті приводить першу частину документу, написаного російською мовою, у транслітерації за популярним методом. Друга ж частина, повну розшифровку якої не вдалося зробити, коротко пересказана.

Перша частина документу представлена

донесенням генерал-інженера Панкова? голові інженерного і артилерійського відомства графу Шувалову. У ньому переказується доповідна інженер-прапорщика Черкашенікова від 14 квітня 1757 р., у якій, зокрема, йдеться про те, що у цей день прапорщик Михайло Черкашеніков прибув до Чернігова і надав тутешньому коменданту і полковнику Божичу укази про сувору заборону нового будівництва та ремонту старих будівель, які вже були зведені на відстані 130 сажнів від гласису Чернігівської фортеці у порушення цього указу.

На це подання була дана відповідь Чернігівської малоросійської полкової канцелярії про те, що, незважаючи на вимогу Чернігівської і Київської інженерних команд заборонити будівництво у безпосередній близькості до фортечних укріплень та поновлення вже існуючих тут дворів «обивателів», чернігівська полкова канцелярія із цим не погоджується, оскільки вбачає в забороні крайню «обиду и разорение» для міщан. У якості аргументу про відміну ламання дворів в межах фортечної еспланади наводився факт, що у Глухові після пожежі 1748 р., на початку відбудови міста, згідно із імператорським Указом, було дозволено будувати «обивательське строение», «відступаючи від валу лише на ширину вулиці для проїзду шириною не більше 3 сажнів, а за містом будуватися від валу і рову відступивши на стільки, щоб залишити вільний проїзд та згодом можна було б збільшити ширину рову, а 130 сажнів від фортеці порожнього місця не лишати». Тому згідно того ж Указу і при Чернігівській фортеці будівництво дворів у цьому місці заборонити не можна.

Зважаючи на перепону із боку місцевих жителів у виконанні наказів по дотриманню обороноздатності Чернігівської фортеці, інженер-прапорщик Черкашеніков просив не ставити йому в вину невиконання своїх обов'язків.

Треба зазначити, що на момент складання документу народилося вже четверте покоління чернігівців, які не знали жахів облоги та захоплення міста ворожою армією, це спричиняло несерйозне ставлення до заходів по забезпеченню обороноздатності Чернігівської фортеці. Так само і міська адміністрація бачила в цих мірах пусту формальність, яка заважала нормальному розвитку господарства.

Высокопревосходительному
Генерал фельдцейхмейстеру

Получен 19 июня 1757 (г.)

Сенатору Ея Императорского Величества генерал адъютанту действительному камергеру лейтенант подпоручику государственному межевщику observationalного корпуса шефу обоих российских белого орла и святыя Анны орденов кавалеру графу Петру Ивановичу Шувалову

Генерал инженер Панков?

[2л.]

18 июня 1757

...приписанной к нему инженер полковника Штофеля ... находящегося в Чернигове инженер прапорщика Черкашеникова, о произведенной в Чернигове самовольно(го) от обывателей в неуказанных от крепости местах строения, с требованием резолюции доношения, оное для рассмотрения во реченное при сем вашему сиятельству представляем.

[3л.]

Получил 5 мая

Доношение

Сего апреля «14» дня 1757 году по прибытии моему в Чернигов между прочим к Черниговскому коменданту господину полковнику Божичу представлено ... : в силу состоявших им? указов в расстоянии от гласиса ста тридцати сажень строение старое починивать и вновь строит(ь) накрепко воспретит(ь), чтоб состоявшиеся неоднократные Указы об? оном строении полное свое действие иметь могли. И на которое мое предзставление сего апрелю 28 дня в малороссийской Черниговской полковой канцелярии во ответ предложено: хотя де представляет Черниговская и Киевская команда, чтоб в строении и починке дворов обывателей в указа(нных) сажнях накрепко запретить, но какое ис сего так из прежних от оной де команды обоих строений запрещение учинит(ь) невозможно, ибо де черниговская полковая канцелярия в том усматривая обывателей крайне следующую обиду и разорение представляли прежде в рассмотрение войсковой генеральной канцелярии, на которое представление от оной канцелярии в «755» году октября 12 дня воспоследовало в резолюцию следующее: ис представления от Черниговской полковой канцелярии усмотрено, хотя де при Черниговской крепости для крепос(т)ного гласису и следует нескол(ь)ко дворов отломать, но токмо де из одного может последовать обывателей чрез отнятие их жилищ крайнее оным разорение, чего ради о несломке одного строения писано к г(оспо)дину бывшему тогда вице губернатором и генерал майором, что ныне Губернатором, генерал и кавалер Ивану Ивановичу Костюрину, что де в городе Глухове, после учинившагося в 748 году пожара, при начатии строения [3 об] Указом Ея Императорскаго Величества присланном ис правител(ь) ствующаго Сената повелено, в городе Глухове в крепости самой строит(ь) обвател(ь)ское строение оставляя от валу для проезду улицы толко не более трех сажень, а за городом строить от валу и рва не в близости, остав(ить?) тол(ь)ко свободной проезд, со временем и рва в ширину прибавить можна было, а ни ста тридцат(ь) сажень от города порожнего места не оставлять, следовател(ь)но де в

силу онаго Указу и при Черниговской крепости во избежание обывателям излишнего разорения чрез отнятие дворов, возбранить невозможно, на которое представление доказывает, оная черниговская полковая канцелярия якобы от бывшего тогда вице губернатором, что ныне губернатором и кавалером Иваном Ивановичем Костюриным, в силе онаго состоявашаго в Глухове ис правительствующего Сената Ея Императорскаго Величества указу к инженерной черниговской команде приказано, что во все оные расстояния при городе Чернигове вновь строится и старого починиват(ь) не возбранить, толко былло(ь) оное приказание или нет, того я неизвестен, да и по делам ничего не имеется, да в подтверждение еще онаго ж прошедшаго 756 году майа 31 дня ордером из генерал(ь)ной войсковой канцелярии в здешню Черниговскую полковую канцелярию определено, что в строении строить вновь и старого починиват(ь) ни под каким видом не возбранять, а ко отвращению сего вторично из генерал(ь)ной войсковой канцелярии к г-дну тайному советнику и вице губернатору Костюрину писано, о чем де к бывшему тогда здесь инженер прапорщику Панкратиеву из здешней Черниговской полковой канцелярии во известие сообщено, чего де ради и ныне к здешней инженерной Черниговской команде во известие предлагается что как в сносе для гласиса строения, так [4 л.] в запрещении обывателем вновь строитца и старое починивать, в указанных саженей, в силе указа и состоящих ис? ордеру ис генерал(ь)ной войсковой канцелярии возбранять никак невозможно, да и Черниговской де инженерной команде во оном строении ни под каким видом не возбранять, и тако ис сего ясно киевская инженерная команда рассмотреть может, что в произвождении в указанные саженей от крепости строения, здешней инженерной команде обывателем запретить не можно, ибо она полага(л) ись на вышеписанные от генерал(ь)ной войсковой канцелярии определении, никаких запрещений от инженерной команды слушать не хотят, что и ныне и чинится, ибо полковой писарь Черниговского малороссийского полку Андрей Якимович, около своего двора, хотя оной и весь недавно построен, разломав старой забор вновь зделал, а двор онаго писаря состоит от крепости в расстоянии во семдесят четыре сажени. Черниговской Саборной церкви протопоп Андрей Макзимович, которого двору от крепости в расстоянии семядесят девит(ь) сажень, вновь на дворе своем избу и совсем к ней принадлежащим строением ныне строить начал, хотя оном и запрещение чинено было, тол(ь)ко оной с ругател(ь)ством говорил – должно де слушать повеление от тех кто власть имеет, ибо де в дозволении строению от генеральной канцелярии, чтоб строитца вновь и старое починиват(ь) повелено и ничего воспрещать не велено, инженерной

команде никакого в том дела нет, следовател(ь)но и вступатца оной не подлежит, разве де ради каких приметок. Еще ж священник Яков Макотриков также вновь избу со всем строением к ней принадлежащим строит вновь, которой от крепости в расстоянии сажень, да и во многих местах ныне вновь строят другие старое починивают, а на запрещении от инженерной [4 об. л.] команды и смотреть не хотят, а состоявшие от нея? неоднократными указами из военной коллегии и ис канцелярии главной артиллерии и фортификации строении в подтверждение, что учинено довол(но?) известна уже киевская инженерная команда ..., а между прочим во оных указах изображено, что... во всем оном строении иметь смотрение о крепости? ея при тех крепостях инженерным афицерам.

Того ради Киевской инженерной команде сим о происходящем при Черниговской крепости, в расстоянии от крепости в указанных саженях, самовол(ь)ном всех обывателей строении, також исправлением о позволении оных их строения вышзшаго их повеления доношу, и как за онаго Киевская инженерная команда в пресечении онаго строения рассмотреть может предав в рассмотрение, а на мне за неисполнение по указам о строении вперед(ь) какого штрафа взыскано небыло, ибо хотя крайним моим старанием о запрещении строения рачение и имею, токмо везде от оных обывателей почти с поношением отходит(ь) должен, как то и ныне соборной церкви протопопом учинено в пресечение ж строению знатисто мне собою учинить ничего невозможно, а неповелено л(ь) будет от Киевской инженерной команды в страх другим у оных самовол(ь)ных начал(ь)ников строения их разломать. И что испоследует от инженерной команды в резолюцию ожидать имею.

Инженер прапорщик Михайла Черкашеников

Друга частина документу (аркуші 5, 5 об., 6) має ряд важких для прочитання фрагментів. Під заголовком «Чорна диспозиція чернігівської фортеці на 758 рік» вона є, по суті, чернеткою текстової частини проекту ремонтних робіт у фортеці на 1758 р. У цій чернетці зазначені посилання на креслення плану та профілів Чернігівської фортеці та її окремих укріплень. Тут йдеться про необхідність проведення наступних робіт: будівництва лівої фланки Катерининського бастиону, підвищення інших «ліній» цього ж бастиону до попереднього рівня, вирівнювання у плані та в профілі куртини між Водяним бастионом та напівбастионом, що лежить при дерев'яному замку. У тексті приведені критичні зауваження щодо креслень проекту, оскільки не всі вони, з позиції автора чернетки, мають сенс або можуть бути практично втілені. Незважаючи на зовнішню крутість лівої фланки Катерининського бастиону, пропонувалося не робити її настільки крутою, як показано на профілі, однак збудувати у відповідності до вже

існуючих зовнішніх «крутостей» інших ліній цього бастиону, а пошкоджений бастион, який знаходився між Водяним бастионом та напівбастионом, що лежав при дерев'яному замку, – знищити і ніяких нових споруд не будувати.

На згаданий проект накладена резолюція генерал-фельдцейхмейстера і кавалера графа Шувалова.

Введення у науковий обіг даного документу сприятиме кращому уявленню про рівень взаємодії різних державних установ у галузі забезпечення обороноздатності міст-фортець Лівобережної України в середині XVIII ст.

Игнатенко И.М. Проблемы соблюдения обороноспособности Черниговской крепости. Новый документ середины XVIII в.

В статье изложена докладная российской инженерного офицера о конфликте между инженерной командой и общиной города Чернигова по поводу запрета на частное строительство вблизи укреплений крепости.

Ключевые слова: Чернигов, Глухов, крепость, полковая канцелярия, инженерная команда.

Ihnatenko I.M. Compliance issues of defensibility of Chernihiv fortress. New Document middle of XVIII century

In the article the memo Russian engineer officer of a conflict between the engineering team and the community of the city of Chernihiv on the ban private building near the fortress.

Key words: Chernihiv, Hlukhiv, fortress, regimental chancellery, engineering team.

03.04.2014 р.

УДК 94 (477.53) «1758» (1–22): 314.1

Ю.В. Ночовний

ІСТОРИКО-ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕННЯ МІСТЕЧКА ПИРЯТИН ЛУБЕНСЬКОГО ПОЛКУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СПОВІДНИХ РОЗПИСІВ 1758 РОКУ)

У статті на основі даних джерел церковного обліку аналізується статеві-вікова та шлюбна структура жителів Пирятина другої половини XVIII століття. Підраховано й проаналізовано загальну чисельність, статеву та шлюбну структуру населення міста.

Ключові слова: сповідний розпис, індекс Уіпла, населення, статі, вік, шлюбна структура.

Сповідь відігравала надзвичайно важливу роль в житті християнського суспільства. Свого часу вона була одним із засобів дисциплінування Церквою українського ранньомодерного соціуму настільки важливим, що потребував ретельного обліку, в результаті якого сучасні дослідники мають

велетенський комплекс джерел церковного обліку населення XVIII ст. Тільки у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Києві нараховується близько 20 тисяч одиниць так званих сповідних розписів (це не рахуючи фондів місцевих, обласних архівів) [1, 20]. Сповідні розписи – документи церковного обліку населення, що фіксували відвідування сповіді та прийняття причастя парафіянами кожної церкви. Подібні матеріали є традиційним джерелом для вивчення демографічних процесів у населенні Гетьманщині, історії церковної організації, окремих парафій чи поселень тощо.

Перші кроки по впровадженню сповідних розписів були здійснені в 90-х рр. XVII ст. для контролю надходження зборів до казни з розкольників та осіб, що не сповідалися. Указами 1716 і 1718 рр. парафіяльні священники зобов'язувалися щорічно складати списки і надавати відомості в духовні правління про осіб, які відбули сповідь і причастя (або з якихось причин уникли її) та перелік розкольників для накладання штрафів (з різночинців і посадських – по 1–3 руб., з селян – 5–15 коп.) у залежності від строку невідвідування сповіді [2, 103]. Активне впровадження цих ініціатив на території Київської митрополії розпочалося з 1720-их рр. у рамках процесу конфесіоналізації Руської православної церкви [3, 7]. Указ Петра I від 1722 р. додатково роз'яснював форму заповнення парафіяльних списків та інші процедурні питання [4, 104]. Відповідним указом від 16 квітня 1737 р. імператриця Анна Іоанівна підтвердила обов'язкове ведення сповідних розписів при церквах. Було затверджено їхню остаточну уніфіковану форму [4]. Часом для складання сповідних розписів для священників церковна влада визначила Великий піст [3, 7]. Ті, хто не встиг сповідатися, могли це зробити у інший термін. Як правило, це були Петрівський, Успенський і Різдвяний пости [5, 380].

У своєму дослідженні ми використали сповідні розписи церков містечка Пирятина Лубенського полку за 1758 р., що зберігаються у фонді № 801 Пирятинського духовного правління Державного архіву Полтавської області. Сповідні відомості зібрані у дві справи – № 3 (20 аркушів) і № 4 (10 аркушів) формату in folio, записаних скорописом XVIII ст.

Джерело складається з преамбули, що включає інформацію про церкву та священнослужителя, який її очолював: «Роспись города Пирятина церкви Успения Пресвятой Богородицы протопопы Ильи Максимовича» і «Роспись города Пирятина церкви Сошествия Живоначальной Троицы попа Иоанна Прокоповича». Розпис упорядкований у формі таблиці й містить наступні складові: у першій графі позначається порядковий номер двору чи будинку, друга графа позначає кількість мешканців двору,